

Bilaga 3

Fördelningspolitisk redogörelse

Bilaga 3

Fördelningspolitisk redogörelse

Innehållsförteckning

Förord	7
Sammanfattning.....	7
1 Löner	7
2 Inkomster och ekonomisk standard	10
2.1 Från lön till disponibel inkomst och ekonomisk standard.....	10
2.2 Den ekonomiska standardens utveckling.....	11
2.2.1 Den ekonomiska standarden har ökat från 1991	11
2.2.2 Barns, ungdomars och pensionärers relativa standard.....	12
2.2.3 Standardförändring 2003 till 2006 beror mest på den ekonomiska utvecklingen	13
2.3 Den ekonomiska standardens fördelning.....	15
2.3.1 Den ekonomiska standardens fördelning 1991 till 2004	15
2.3.2 Höginkomsttagarna har ökat sin andel av inkomsterna.....	16
2.3.3 Stabil andel ekonomiskt utsatta	16
3 Sveriges inkomstfördelning i internationellt perspektiv	18
3.1 Jämn inkomstfördelning i Sverige.....	19
3.2 Låg andel ekonomiskt svaga	19
3.3 Barnens situation god	20
4 Ekonomiska drivkrafter till arbete	21
4.1 Marginaleffekterna minskar	22
4.2 Ersättningsgrad	23
Underbilaga.....	25
Begrepp och definitioner	25
Datamaterial.....	26

Tabellförteckning

1.1	Genomsnittlig lön i olika deciler 2004.....	8
1.2	Lön för kvinnor respektive män 2004.....	8
1.3	Lön i privat och offentlig sektor 2004	9
2.1	Individuell disponibel inkomst och ekonomisk standard efter kön och hushållstyp 2004.....	11
2.2	Ekonomisk standard 2004 samt förändring 1991–2004 för olika hushållstyper	12
2.3	Andel individer med ekonomisk standard understigande 60 procent av medianinkomsten 1997 och 2004.....	17
3.1	Inkomstspridningen 2000.....	19
3.2	Andel personer med inkomster under halva medianinkomsten år 2000	20
3.3	Barns relativa disponibla inkomst år 2000	20
3.4	Andel barn som lever i familjer med inkomst under halva medianinkomsten år 2000.....	21
4.1	Marginaleffekt i skatte- och bidragssystem 1997–2006.....	22
4.2	Marginaleffekt för kvinnor respektive män 1997–2006.....	22
4.3	Marginaleffekt för olika typer av hushåll 1997–2006.....	23
4.4	Ersättningsgrad vid sjukdom och arbetslöshet 1997–2006	24
U.1	Ekonomisk standard 1991–2004 samt förändring till 2006. Median samt medelvärde för olika grupper	28
U.2	Fördelningspolitiska nyckeltal 1991–2004	29

Diagramförteckning

1.1	Kvinnors lön som andel av mäns lön i olika deciler 1992–2004	8
1.2	Real löneutveckling 1999–2004	9
1.3	Lön i förhållande till medianen i olika percentiler för kvinnor respektive män 1999 och 2004	9
1.4	Lönespridning efter sektor 1999 och 2004	10
2.1	Ekonomisk standard 1991–2006.....	12
2.2	Relativ ekonomisk standard för barn, ungdomar och pensionärer 1991–2004	12
2.3	Förändring av ekonomisk standard i olika inkomstgrupper. Regler och ekonomi 2003–2006	14
2.4	Förändring av ekonomisk standard i olika hushållstyper. Regler och ekonomi 2003–2006	14
2.5	Gini-koefficienten för ekonomisk standard 1991–2004	15
2.6	Ekonomisk standard i förhållande till medianen i olika percentiler 1991, 2000 och 2004	15
2.7	Den översta decilens inkomstandel 1991–2004.....	16
2.8	Den översta percentilens inkomstandel 1991–2004.....	16
2.9	Andel hushåll med svag ekonomi 1991–2004.....	17

Förord

Sedan 1994 lämnar regeringen fördelningspolitiska redogörelser i anslutning till budgetpropositionen och/eller den ekonomiska vårpropositionen. Årets redogörelse innehåller en redovisning av hushållens inkomster och inkomstfördelning sedan början av 1990-talet. Redogörelsen innehåller även en beskrivning av inkomstfördelningen i ett internationellt perspektiv. Jämfört med tidigare års fördelningspolitiska redogörelser särredovisas uppgifter för kvinnor och män i högre grad.

Sammanfattning

Lönespridningen har inte förändrats nämnvärt de senaste åren. Kvinnors lön i förhållande till mäns beräknas 2004 vara 92 procent när hänsyn har tagits till olika ålder, utbildning, arbetstid och bransch. Det finns en tendens till ökande lönespridning bland kvinnorna där de höglönlade kvinnorna drar ifrån.

Hushållens ekonomiska standard ökade med 15 procent mellan 1991 och 2004. Högst standard har sammanboende hushåll i åldern 45–64 år utan barn. Lägst standard har äldre pensionärshushåll och ensamstående kvinnor med barn. Andel hushåll med svag ekonomi, lägre än 60 procent av medianen, uppgår till cirka 9 procent.

Mellan åren 2004 och 2006 beräknas den ekonomiska standarden öka med knappt 6 procent. Förbättringen beror både på den ekonomiska utvecklingen och på genomförda regeländringar. De ändrade reglerna har främst gynnat dem i den nedre delen av inkomstfördelningen.

Spridningen av ekonomisk standard har ökat det senaste decenniet. Den s.k. Gini-koefficienten har ökat med 13 procent mellan 1991 och 2004. Spridningen ökade framför allt under den andra halvan av 1990-talet. Därefter har inkomstspridningen varit relativt stabil.

Den ökade inkomstspridningen beror framför allt på att höginkomsttagarna dragit ifrån. Inkomstandelen för de med *högst ekonomisk standard* har ökat något sedan 1991. Den tiondel av befolkningen med de högsta inkomsterna ökade sin andel av de totala inkomsterna från 20 procent 1991 till 22 procent 2004.

Drivkrafter för arbete kan mätas med måtten marginaleffekt och ersättningsgrad. Den genomsnittliga marginaleffekten har minskat med 5,7 procentenheter mellan 1997 och 2006, vilket innebär att den ekonomiska vinsten av en extra arbetsinsats har ökat över perioden.

Ersättningsgraden visar den disponibla inkomsten vid arbetslöshet respektive sjukdom jämfört med motsvarande inkomst vid arbete. Den genomsnittliga ersättningsgraden vid arbetslöshet har ökat med 2 procentenheter mellan 1997 och 2006, medan genomsnittlig ersättningsgrad vid sjukdom är oförändrad.

I ett *internationellt perspektiv* hör Sverige till ett av de länder som har den lägsta inkomstspridningen och lägst andel ekonomiskt svaga. Jämfört med andra länder är Sverige också ett land där barnen har en bra situation.

1 Löner

Sedan 1999 har inga stora förändringar skett i lönestrukturen.¹ Lönerna har ökat mest i de högre löneskikten. Kvinnor har i genomsnitt lägre lön och mer sammanpressad lönespridning än män. Männen lönespridning har i stort sett varit oförändrad sedan 1999. För kvinnor finns det en svag tendens till ökad spridning, främst genom att de med högre löner dragit ifrån.

Lönerna har ökat snabbare för de med hög lön

Medelvärdet för månadslönen 2004 var 23 600 kronor. Inom den lägst avlönade tiondelen var medellönen 15 000 kronor. Medellönen inom den högst betalda tiondelen var 45 800 kronor.² Mellan 1999 och 2004 ökade medellönen med 11,8 procent. Lönerna ökade snabbare i högre lönelägen än i lägre.

¹ Analysen baseras på årlig lönestatistik från Statistiska centralbyrån (SCB). År 1999 är det tidigaste år det finns fullt jämförbar statistik för.

² Löntagarna har delats in i 10 lika stora grupper, deciler, sorterade efter stigande månadslön. Vid redovisning av percentiler har löntagarna på motsvarande sätt delats in i 100 grupper.

Tabell 1.1 Genomsnittlig lön i olika deciler 2004

Medelvärde i kronor per månad. Utveckling och andelar i procent.

Decil	Lön 2004	Real utveckling 1999-2004	Andel 2004	
			Kvinnor	Män
1	15 000	9,9	63	37
2	17 100	10,1	67	33
3	18 200	10,6	62	38
4	19 300	11,0	58	42
5	20 400	11,2	52	48
6	21 700	11,5	48	52
7	23 300	12,0	46	54
8	25 400	12,7	42	58
9	29 400	13,0	37	63
10	45 800	13,1	25	75
Medelvärde	23 600	11,8	50	50

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

I tabell 1.1 redovisas medelvärden, utvecklingen 1999–2004 samt könsfördelningen för varje decil. Decilindelningen är gemensam för kvinnor och män. De löner som redovisas avser månadslön vid arbete på heltid. Deltidsanställdas lön har räknats om till heltidslön. Eftersom väsentligt fler kvinnor än män arbetar deltid, frivilligt eller ofrivilligt, blir skillnaden i faktiskt utbetalda löner mellan könen större än vad dessa siffror visar.³

Andelen kvinnor inom decilerna sjunker med ökande lön, samtidigt som andelen män ökar. I den högsta decilen utgör män 75 procent och kvinnor 25 procent. Från 1999 finns det en tydlig tendens att andelen kvinnor ökar i de högre decilerna och att andelen minskar i de lägre. Kvinnorna har alltså rört sig uppåt i lönefördelningen.

Små förändringar i löneskillnaderna mellan könen sedan 1992

Sett över hela arbetsmarknaden var medianlönen för kvinnor 89 procent av männens 2004. Som framgår av tabell 1.2 var det störst skillnad i lönenivå mellan könen vid den högre decilen, där kvinnornas lön uppgick till 74 procent av männens lön. Vid den lägre decilen var

skillnaden mindre och kvinnornas lön var 94 procent av männens.

Till en del förklaras dessa skillnader i lön av att kvinnor och män på arbetsmarknaden har olika ålder, utbildning, arbetstid och arbetar inom olika sektorer. Vid s.k. standardvägning, där hänsyn tas till nämnda faktorer, har kvinnors lön som andel av mäns lön beräknats till 92 procent 2004. Andelen har varit densamma sedan 1999. Resterande skillnad, 8 procent, kan bero på diskriminering och/eller andra faktorer som inte är mätbara.⁴

Tabell 1.2 Lön för kvinnor respektive män 2004

Kronor per månad vid övre decilgräns

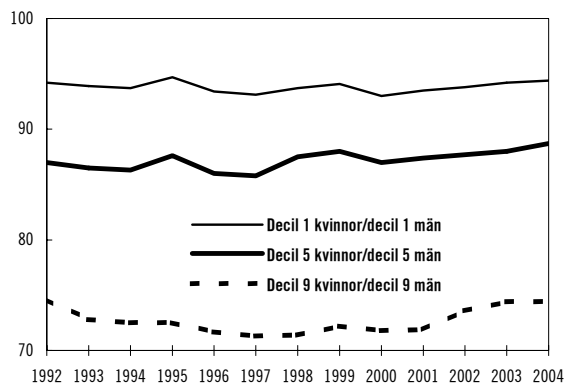
	Män	Kvinnor	Kvinnors lön i procent av mäns
Medelvärde	25 650	21 450	84
Decil 9	37 700	28 000	74
Decil 5 (median)	22 400	19 900	89
Decil 1	16 900	16 000	94

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

I diagram 1.1 jämförs relationen mellan kvinnors och mäns löner vid olika deciler under en längre tidsperiod, 1992–2004.⁵ Relationerna har varit påfallande konstanta under perioden. I den högre decilen föll kvinnornas löner i förhållande till männens under 1990-talet, men är nu tillbaka på samma nivå som 1992.

Diagram 1.1 Kvinnors lön som andel av mäns lön i olika deciler 1992–2004

Procent

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

³ Detta har behandlats mer ingående i en bilaga till budgetpropositionen för 2006, *Fördelning av ekonomiska resurser mellan kvinnor och män*, prop. 2005/06:1, bilaga 4.

⁴ Enligt SCB:s lönestrukturstatistik.

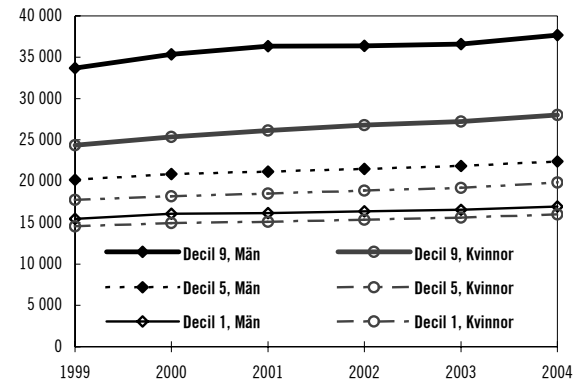
⁵ En del av den ökade lönespridningen under 1990-talet förklaras av förbättrad statistik, vilken medför att personer i högre befattningar, företrädesvis inom privat sektor, numera ingår i redovisningen i större omfattning. Detta innebär att lönespridningen underskattades före 1998 då dessa individer inte ingick i undersökningen.

Kvinnors genomsnittslön ökar snabbare än mäns

I diagram 1.2 redovisas de reala månadslönernas utveckling 1999–2004. Decilindelningen har gjorts separat för varje kön. Lönenivåerna ökar för alla grupper under perioden och för alla utom de högavlönade männen (decil 9) är utvecklingen stadig.

Diagram 1.2 Real löneutveckling 1999–2004

1:a, 5:e och 9:e decilen (övre decigräns) i 2004 års priser

Källa: Linda, SCB, Finansdepartementets beräkningar

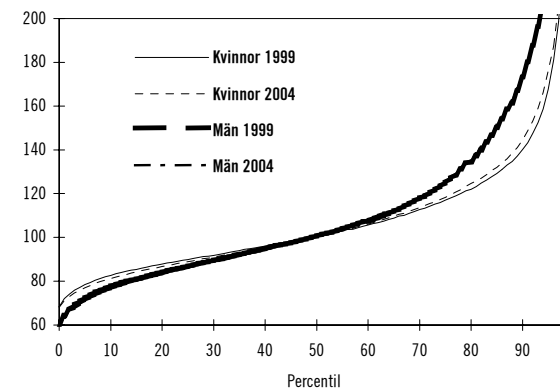
I genomsnitt ökade kvinnors månadslön med 12,8 procent och mäns månadslön med 11,3 procent 1999–2004. Skillnaderna i lön mellan könen ökar med stigande lön. Den snabbare löneutvecklingen vid högre lönenivåer är tydligare för kvinnor än för män.

Större lönespridning bland män än bland kvinnor

Diagram 1.3 visar månadslönerna för kvinnor respektive män i förhållande till medianlönen i olika lönegrupper 1999 och 2004. Lönerna har sorterats från låga till höga, varje kön för sig.⁶ För kvinnor är lönespridningen mindre än för män. Männens lönespridning är i stort sett oförändrad mellan 1999 och 2004. Däremot ökar den något för kvinnorna, främst genom att de med högre lön har ökat sina inkomster i förhållande till medianen.

Diagram 1.3 Lön i förhållande till medianen i olika percentiler för kvinnor respektive män 1999 och 2004

Procent

Källa: Linda, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Större lönespridning i privat sektor

Lönestrukturen skiljer sig mellan privat och offentlig sektor. Genomgående gäller att män har högre lön än kvinnor. Medianlönen i privat sektor är ungefär densamma som i offentlig sektor, men lönespridningen är större i privat sektor. Högst lön har män i privat sektor (decil 9) och lägst lön har kvinnor i privat sektor (decil 1).⁷

Tabell 1.3 Lön i privat och offentlig sektor 2004

Kronor per månad vid övre decilgräns

Sektor		Män	Kvinnor
Privat	Medelvärde	25 750	21 950
	Decil 9	38 000	30 100
	Decil 5	22 400	20 000
	Decil 1	17 000	15 700
Offentlig	Medelvärde	25 250	21 050
	Decil 9	36 300	26 500
	Decil 5	22 600	19 800
	Decil 1	16 800	16 400

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Den största lönespridningen finns hos män inom privat sektor och den minsta hos kvinnor i offentlig sektor oavsett år, se diagram 1.4. Iögonfallande är att det är större skillnad i lönespridning mellan sektorerna för kvinnor än det är för män. Lönespridningen ökade något under perioden inom båda sektorerna för såväl

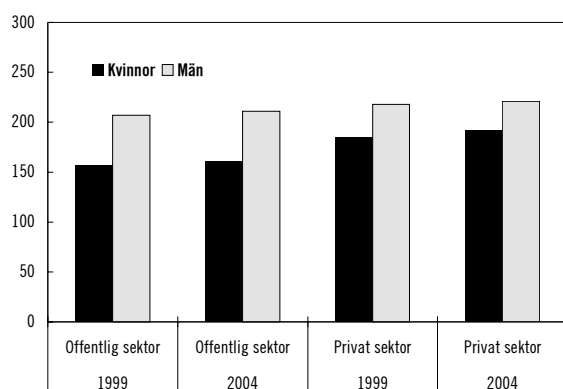
⁶ För att underlätta jämförelser mellan olika år har lönerna normerats så att lönerelationen alltid blir 100 procent vid medianlönen.

⁷ I tabellen anges decilgränser, dvs. den högsta lönen inom respektive decil. De lägst avlönade 10 procenten av löntagarna har således lön upp till decil 1 och de 10 högst avlönade procenten har högre lön än decil 9.

kvinnor som män. Mest ökade den hos kvinnor i privat sektor.

Diagram 1.4 Lönespridning efter sektor 1999 och 2004

Kvot mellan 9:e och 1:a decilen i procent

Källa: SCB, Lönestrukturst Statistik

2 Inkomster och ekonomisk standard

Disponibel inkomst är ett inkomstbegrepp som är sammansatt av flera inkomstslag. Lön är tillsammans med företagarinkomst det viktigaste inkomstslaget för de flesta personer i förvärvsaktiv ålder. Lönen ligger till grund för en persons skattepliktiga transfereringar såsom sjukpenning, föräldrapenning eller arbetslöshetsstöd. I allmänhet har de med lägre löneinkomst högre andel av sin inkomst i form av transfereringar. Löneinkomstens storlek beror även på om personen arbetar heltid eller deltid och under hur stor del av året som förvärvsarbete utförs.⁸

2.1 Från lön till disponibel inkomst och ekonomisk standard

Män har genomgående högre genomsnittlig löne- och företagarinkomst än kvinnor och dubbelt så hög kapitalinkomst. Barnfamiljer har en hög andel skattefria transfereringar, vilka till stor del utgörs av barn- och bostadsbidrag. Ekonomisk standard

är lägst för ensamstående med barn och ensamstående pensionärer.

I tabell 2.1 redovisas genomsnitt av löne- och företagarinkomst, kapitalinkomst samt skattepliktiga, skattefria och negativa transfereringar, dvs. skatter och avgifter, för olika typer av hushåll.

Skillnaderna mellan kvinnor och män när det gäller löne- och företagarinkomst är störst bland barnhushåll. Utbetald pension är en skattepliktig transferering som är väsentligt större för män än för kvinnor. Övriga skattepliktiga transfereringar är i genomsnitt något större för kvinnor än för män.

Kvinnor har genomgående högre genomsnittliga skattefria transfereringar än män och detta är speciellt tydligt för ensamstående föräldrar, som till övervägande del är kvinnor.

För pensionärshushåll är löneinkomsten liten och den huvudsakliga försörjningskällan är ålderspension.

Till begreppet *individuell disponibel inkomst* summeras individanknutna inkomstslag och hushållsrelaterade transfereringar (barnbidrag, social- och bostadsbidrag), vilka har delats lika mellan sammanboende.

Pensionärer har lägre individuell disponibel inkomst än övriga grupper. Män har högre individuell disponibel inkomst än kvinnor.

I tabellen visas även *hushållets sammanlagda disponibla inkomst*, vilken är högre än den individuella disponibla inkomsten för hushåll med fler än en person.

Försörjningsbördan är olika i hushåll av olika storlek och för att få jämförbarhet korrigeras hushållets samlade disponibla inkomst med en ekvivalensskala, vilken tar hänsyn till antal hushållsmedlemmar. Denna justerade disponibla inkomst benämns *ekonomisk standard* och samtliga individer i hushållet antas ta del av denna standard under antagande om solidaritet inom hushållet. Den ekonomiska situationen i hushåll av olika storlek blir därmed jämförbar för vuxna och eventuella barn.

Ekonomisk standard för ensamstående är detsamma som individuell disponibel inkomst. Ekonomisk standard är lägst för ensamstående med barn och ensamstående pensionärer. Det gäller för såväl kvinnor som män.

Sammanboende med barn har högre standard än ensamstående med barn och högst ekonomisk standard har sammanboende utan barn.

⁸ SCB följer regelbundet inkomstfördelningen i Sverige genom undersökningen av hushållens ekonomi, HEK. Analysen i följande avsnitt grundar sig huvudsakligen på denna undersökning.

Tabell 2.1 Individuell disponibel inkomst och ekonomisk standard efter kön och hushållstyp 2004

Medelvärde för individer 20 år och äldre, kronor per person och år i 2005 års prisnivå

	Inkomster och transfereringar som summerar till individuell disponibel inkomst					Individuell disponibel inkomst Summa	Hushållets disponibla inkomst	Ekonomisk standard
	Löne- och företagari- inkomst	Kapital- inkomst	Skattepliktig trans- ferering	Skattefri trans- ferering	Skatt och avgift (Neg. trans.)			
Samtliga	155 700	16 800	65 300	10 300	75 100	173 100	286 700	179 200
Ensamstående utan barn	162 500	12 600	37 500	11 800	66 300	158 100	158 100	158 100
Ensamstående med barn	159 600	4 700	46 500	57 900	65 200	203 500	208 400	126 400
Samboende utan barn	209 300	20 900	45 700	2 800	88 700	190 000	380 900	234 500
Samboende med barn	232 400	15 600	31 700	14 200	91 600	202 400	408 700	179 900
Ensamstående pensionär	3 700	18 400	145 300	10 100	46 800	130 700	130 700	130 700
Samboende pensionär	12 900	22 100	164 500	900	60 300	140 000	279 300	171 800
Kvinnor	121 100	11 200	63 700	12 400	58 400	150 000	281 500	174 600
Ensamstående utan barn	145 400	12 400	41 100	13 100	59 800	152 300	152 300	152 300
Ensamstående med barn	140 100	5 100	48 100	62 100	58 500	196 800	201 800	121 900
Samboende utan barn	172 700	12 400	40 400	3 300	68 700	160 100	378 300	232 900
Samboende med barn	167 100	8 200	39 100	15 300	65 400	164 400	409 000	180 000
Ensamstående pensionär	2 300	14 500	137 900	11 900	42 000	124 600	124 600	124 600
Samboende pensionär	8 400	11 700	120 900	900	39 100	102 800	273 900	168 600
Män	191 800	22 600	67 000	8 100	92 500	197 100	292 200	184 000
Ensamstående utan barn	174 500	12 700	35 000	10 900	70 900	162 100	162 100	162 100
Ensamstående med barn	238 900	3 100	40 000	41 100	92 400	230 700	235 000	144 700
Samboende utan barn	249 600	30 400	51 700	2 300	110 800	223 100	383 800	236 200
Samboende med barn	297 900	23 000	24 300	13 100	117 900	240 500	408 400	179 700
Ensamstående pensionär	7 400	28 200	164 600	5 400	59 200	146 400	146 400	146 400
Samboende pensionär	16 600	30 500	200 200	900	77 700	170 400	283 800	174 400

Anm. Disponibel inkomst för sammanboende män och kvinnor är olika då individens ålder styr redovisningen. En make kan då klassas som pensionär.
Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

2.2 Den ekonomiska standardens utveckling

Ekonomisk standard är ett mått som beskriver inkomstnivån på ett sätt som möjliggör jämförelser av levnadsstandarder mellan hushåll av olika storlek och med olika sammansättning. Genom att det är hushållet det handlar om är en uppdelning efter kön inte alltid meningsfull eftersom det antas att alla i hushållet har samma levnadsnivå. För ensamstående hushåll är dock en uppdelning efter kön möjlig.

2.2.1 Den ekonomiska standarden har ökat från 1991

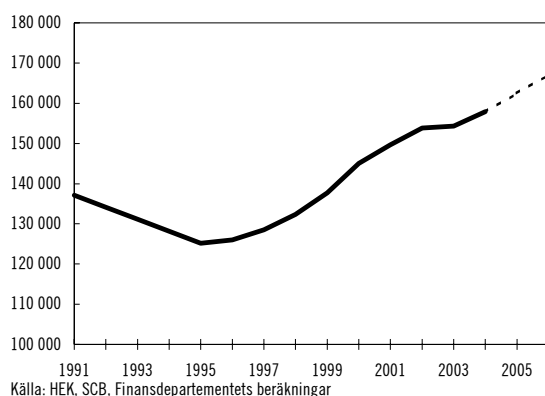
Mellan 1991 och 2004 ökade den ekonomiska standarden med 15 procent. Mellan 2004 och 2006 beräknas den ekonomiska standarden öka med cirka 6 procent.⁹

Standardens nivå 2004 och utveckling sedan 1991 för olika hushållstyper framgår av tabell 2.2. Mer detaljerade uppgifter finns i tabell U.1.

⁹ För män beräknas ökningen bli 6,0 procent och för kvinnor 5,8 procent. Framskrivningen från utfallsåret 2004 har gjorts med FASIT-modellen och tar hänsyn till ekonomisk och demografisk utveckling samt regler i skatte- och transfereringssystemet.

Diagram 2.1 Ekonomisk standard 1991–2006

2005 års priser

Det finns stora skillnader i standardens nivå och utveckling mellan olika hushållstyper. Hushåll i åldern 45–64 år utan barn har högst standard. Lägst standard har ensamstående hushåll med barn och äldre pensionärer, i synnerhet kvinnor. Vid jämförelser mellan olika hushållstyper bör man notera att andelen hushåll i olika grupper är olika. Den vanligaste hushållstypen är sammanboende med barn. Andelen ensamstående kvinnor med barn är t.ex. fem gånger högre än andelen ensamstående män med barn.

Tabell 2.2 Ekonomisk standard 2004 samt förändring 1991–2004 för olika hushållstyper

Median, kronor i 2005 års pris, samt förändring, procent

Hushållstyp	Andel av individer	Ekonomisk standard	Förändring 1991–2004
Kvinna ensam med barn	2,0	115 400	4
Kvinna ensam 20-44 år	3,3	134 500	7
Kvinna ensam 45-64 år	2,8	164 600	13
Kvinna ensam 65-74 år	2,5	120 000	19
Kvinna ensam 75+ år	3,6	109 600	22
Man ensam med barn	0,4	134 300	-4
Man ensam 20-44 år	6,1	153 500	9
Man ensam 45-64 år	2,7	166 900	14
Man ensam 65-74 år	1,0	121 900	4
Man ensam 75+ år	1,1	119 300	30
Sammanboende med barn	20,5	163 600	17
Sammanboende 20-44 år	7,1	192 500	10
Sammanboende 45-64 år	12,7	211 300	17
Sammanboende 65-74 år	6,2	158 100	25
Sammanboende 75+ år	3,0	128 800	32
Barn	25,0	150 000	15
Samtliga	100,0	157 900	15

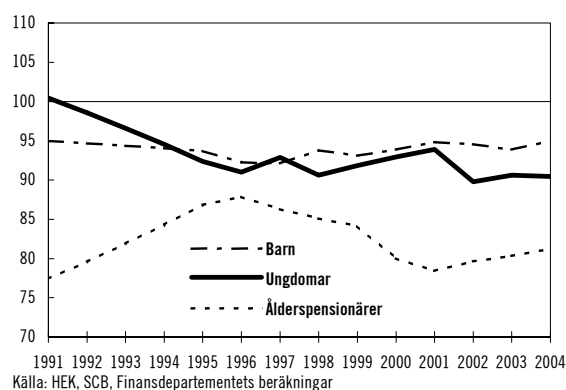
Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

2.2.2 Barns, ungdomars och pensionärers relativa standard

I början av 1990-talet var barns och ungdomars ekonomiska standard ungefär samma som för befolkningen som helhet, medan pensionärernas var lägre. Under 1990-talskrisen sjönk standarden för alla grupper utom för pensionärer, som haft en jämn ökning under hela perioden sedan 1991. Barn har haft en positiv utveckling under senare år och den relativa positionen 2004 är som före krisen, medan ungdomarnas relativa position är fortsatt svag.

Diagram 2.2 Relativ ekonomisk standard för barn, ungdomar och pensionärer 1991–2004

Andel av median för hela befolkningen, procent

Barnens relativa standard samma som 1991

Efter en mindre relativ försämring under 1990-talet är åter barnfamiljernas relativa ekonomiska standard ungefär densamma som 1991. Den stigande arbetslösheten och de minskade transfereringarna under krisåren påverkade även barnfamiljerna. Efter 1997 har en återhämtning skett i takt med att situationen på arbetsmarknaden förbättrats och under senare år har även reformer genomförts för att förbättra barnfamiljernas situation.

Även om utvecklingen generellt har varit positiv så skiljer sig situationen åt för olika barn. Andelen barn med en ekonomisk standard som är lägre än 50 procent av medianen, har ökat från 2,9 procent 1991 till 4,5 procent 2004.¹⁰

¹⁰ Se tabell U.2. Enligt SCB:s nya definition är individer 0–19 år barn.

Ungdomarnas standard fortsatt låg

Ungdomars (18–24 år) ekonomiska standard var 1991 i nivå med medianen för hela befolkningen men därefter har deras relativa position försämrats påtagligt. Den relativa standarden sjönk fram till mitten av 1990-talet och fram till 1996 sjönk inkomstnivån även realt. Därefter stabiliserades ungdomarnas relativa standard på en betydligt lägre nivå än 1991, för att 2001 ytterligare falla. Huvudförklaringen till denna utveckling är att allt färre ungdomar yrkesarbetar, medan antalet studerande ökat. Utbyggnaden av gymnasieskolan med ett tredje år, en kraftigt utbyggd högskola och ett svagt arbetsmarknadsläge under senare år har medfört att allt fler väljer att studera, med lägre inkomst som följd. Ungdomar drabbades särskilt hårt av den sjunkande sysselsättningen i början av 1990-talet. Sysselsättningsgraden sjönk från över 60 procent till 40 procent mellan 1991 och 1997.¹¹ Fram till 2001 ökade sysselsättningsgraden till 48 procent. Därefter bröts den positiva trenden och sysselsättningsgraden föll till 43 procent 2005. Utvecklingen var densamma för kvinnor och män.

Ålderspensionärernas standard fortsätter att öka i jämn takt

Ålderspensionärernas ekonomiska standard har ökat i jämn takt sedan 1991, men är fortfarande under genomsnittet i befolkningen. Den relativa ekonomiska standarden förbättrades påtagligt fram till 1996, eftersom standarden sjönk realt för övriga grupper. När ekonomin vände uppåt 1997 ökade de förvärvsaktivas inkomster snabbt, vilket medförde att pensionärernas relativa position successivt återgick till ursprungsläget. Efter 2001 har åter de äldres inkomster vuxit snabbare än för befolkningen som helhet, vilket innebär en viss förbättring av den relativa positionen.

Ökningen av ålderspensionärernas standard har flera förklaringar. För det första ersätts äldre pensionärer successivt med yngre pensionärer med högre ATP. För det andra påverkas pensionärer inte direkt av läget på arbets-

marknaden. Slutligen påverkade besparingar i de offentliga transfereringarna under 1990-talet inte pensionärgruppen i samma utsträckning som övriga grupper.

Det finns betydande skillnader i standard mellan olika pensionärshushåll. Generellt gäller att ensamstående och äldre pensionärer har en sämre standard än yngre och sammanboende, se tabell 2.2.

ATP-systemets konstruktion medför att pensionärernas inkomst inte har varierat med den makroekonomiska utvecklingen på samma sätt som förvärvsaktivas inkomster. I det reformerade pensionssystemet kommer däremot även pensionärens inkomst att på ett tydligare sätt vara beroende av tillväxten i ekonomin.

2.2.3 Standardförändring 2003 till 2006 beror mest på den ekonomiska utvecklingen

I reala termer beräknas den årliga ekonomiska standarden öka med ca 13 500 kronor mellan 2003 och 2006. En fjärdedel av förändringen kan förklaras av förändrade regler medan tre fjärdedelar beror på den ekonomiska utvecklingen.¹² De regelförändringar som genomförts under perioden har haft större betydelse för hushåll med låg relativ ekonomisk standard.

Förändringen av hushållens ekonomiska standard mellan åren beror i huvudsak på den ekonomiska och demografiska utvecklingen men påverkas även av regler i skatte- och bidragssystemen. Förändring av ekonomisk karaktär kan vara ökad sysselsättning, vilket medför att fler får löneinkomst samtidigt som färre behöver arbetslöshetsersättning. Reallöneutvecklingen sedan 2003 är positiv vilket ger en ökad tyngd åt den ekonomiska utvecklingen. Regelförändringar är direkt kopplade till skatte- och bidragssystemen och framgår av faktaruta 1.

¹¹ Enligt SCB, arbetskraftsundersökningen AKU. Avser 16–24 år då åldersgruppen 18–24 ej särredovisas i AKU.

¹² Regler för 2003 har analyserats tillsammans med regler för 2006. Utvecklingen mellan åren har sedan delats upp på en regeleffekt och en ekonomisk effekt. I modellen tas ingen hänsyn till beteendeförändringar.

Faktaruta 1: De viktigaste regelförändringarna 2003–2006

Transfereringssystemen

I föräldraförsäkringen höjs grundnivån och i sjukförsäkringen minskas sjuklöneperioden. I båda försäkringarna införs ett nytt högre tak för ersättning. Barnfamiljernas ekonomi stärks genom höjt bostads-, barn- och studiebidrag. Barn tillägg för studerande med barn införs liksom ett flerbarnstillägg redan från det andra barnet. Underhållsstöd för ensamstående och bostadstillägg till pensionärer (BTP) höjs. Inkomsttaket för maxtaxa inom barnomsorgen höjs.

I vårpropositionen 2006 föreslås höjt studiebidrag, höjt studiestöd samt höjd andel av boendekostnaden i BTP. Dessa förslag finns med i beräkningen.

Skattesystemet

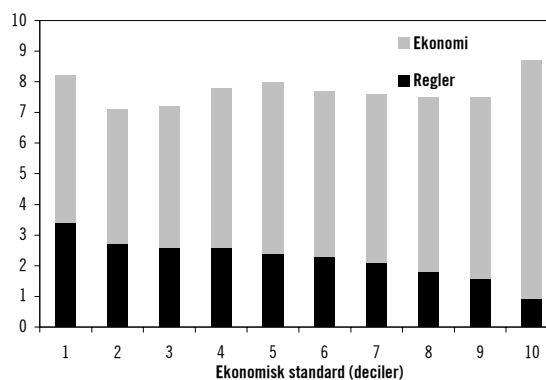
Inkomstskatten sänks genom att skattereduktion för den allmänna pensionsavgiften höjs från 75 procent till 100 procent. Grundbeloppet för statlig skatt tas bort. Grundavdraget för låg- och medelinkomsttagare höjs genom grön skatteväxling. Inkomstgränsen för statlig skatt ska normalt räknas upp med konsumentprisutvecklingen plus två procent. För 2005 och 2006 görs avsteg från detta genom uppräknings med konsumentpris plus en procent. Det innebär att fler betalar statlig inkomstskatt än som annars blir fallet. Avdrag för arbetsresor höjs. Förmögenhetsskattegräns för samtaxerade höjs.

Regeländringen i form av ökat grundavdrag vid grön skatteväxling ger ökad inkomst för individen men finansieras genom ökade avgifter och skatter. Effekt av förändrade utgifter beaktas inte i beräkningen.

Av diagram 2.3 framgår hur regler och ekonomisk utveckling påverkar den ekonomiska standarden i olika inkomstgrupper. Regelförändringarna påverkar framför allt skatteuttaget genom de sista stegen i kompensationen för pensionsavgiften. Den disponibla inkomsten förändras sammantaget relativt likartat i samtliga inkomstgrupper.

Diagram 2.3 Förändring av ekonomisk standard i olika inkomstgrupper. Regler och ekonomi 2003–2006

Procent

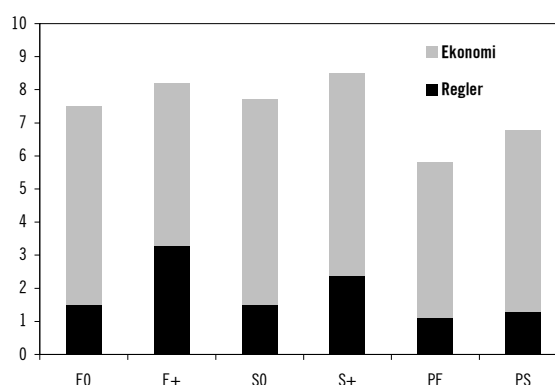
Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

När förändringen delas upp i regeländringar respektive ekonomiska effekter kan det dock konstateras att de regelförändringar som genomförs under perioden har större relativ betydelse för hushåll med låg ekonomisk standard jämfört med andra hushåll.

Ekonomisk standard förbättras något mer för barnfamiljer än för hushåll utan barn (diagram 2.4). För samtliga typer av hushåll är det den ekonomiska utvecklingen som bidrar mest till den förbättrade familjeekonomin medan regelförändringar svarar för en mindre del. Regelförändringarna är mer betydelsefulla för barnfamiljer, där de bidrar till att öka den disponibla inkomsten med 2,5–3,3 procent. Den ekonomiska utvecklingen bidrar med en ökning på 5–6 procentenheter.

Diagram 2.4 Förändring av ekonomisk standard i olika hushållstyper. Regler och ekonomi 2003–2006

Procent

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Anm. EO = Ensamstående utan barn, E+ = Ensamstående med barn, SO = Gift/samboende utan barn, S+ = Gift/samboende med barn, PE = Ensamstående pensionär, PS = Gift/samboende pensionär.

Regelförändringar ger en ökning av ekonomisk standard med 3,4 procent för ensamstående kvinnor med barn jämfört med 2,3 procent för ensamstående män med barn. För ensamstående utan barn bidrar regelförändringar med cirka 1,5 procent för båda könen. För ensamstående pensionärer betyder regler en ökning med 1,2 procent för kvinnor och 0,7 procent för män.

Den ekonomiska och demografiska utvecklingen beräknas medföra en ökning av ekonomisk standard med 5–6 procent i genomsnitt för alla grupper utom ensamstående kvinnliga pensionärer som får en lägre ökning.

2.3 Den ekonomiska standardens fördelning

2.3.1 Den ekonomiska standardens fördelning 1991 till 2004

Mellan 1991 och 2004 blev den ekonomiska standarden något ojämnare fördelad. Ökningen av inkomstspridningen skedde fram till sekelskiftet. Mellan 2000 och 2003 minskade inkomstspridningen för att 2004 öka svagt. Den ökade spridningen 2004 förklaras av stigande kapitalvinster.

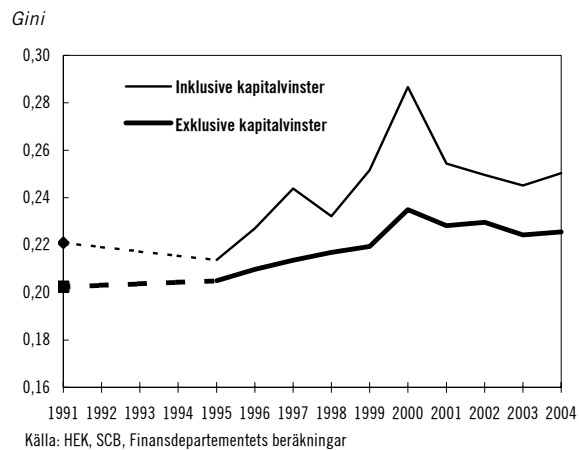
Gini-koefficienten är ett sammanfattande mått som beskriver hur ojämnt inkomsterna är fördelade. Måttet kan anta värden mellan 0 och 1, ju lägre värde desto jämnare är fördelningen. Gini-koefficienten anger den andel av inkomstsumman som måste omfördelas för att en helt jämn fördelning ska uppnås.

I diagram 2.5 visas hur Gini-koefficienten utvecklades mellan 1991 och 2004, med och utan kapitalvinster (netto), dvs. realiserade värdeförändringar för aktier och andra tillgångar. Syftet med att redovisa båda måtten är att kapitalvinsterna påverkar inkomstfördelningen olika beroende på om tillgångspriserna har stigit eller fallit. Ojämnheten ökar de år då hushållen kan, och vill, realisera stora nominella värdeökningar. Nominella värdeminskningar realiseras däremot sällan, och ger därför inte motsvarande hack nedåt i de registrerade inkomsterna.

Kapitalvinsterna är ojämnt fördelade och varierar kraftigt mellan enskilda år. År 1999 stod 1 procent av befolkningen för 70 procent av kapitalvinsterna och tio procent av befolkningen för 99 procent av vinsterna. År 2000 var nivån

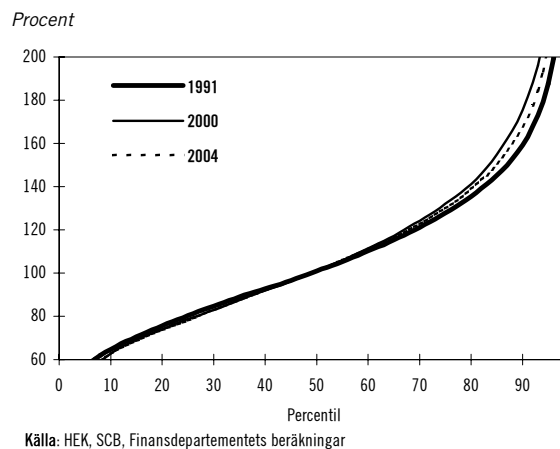
som högst med 127 miljarder kronor, men redan året därefter var nivån nästan halverad. Efter några år med kapitalvinster under 50 miljarder kronor ökade de åter till 61 miljarder kronor 2004.¹³ Om man inkluderar kapitalvinster blir därför Gini-koefficienten högre och varierar mer mellan enskilda år. Inklusive kapitalvinster ökade Gini-koefficienten från 0,221 till 0,250 mellan 1991 och 2004, motsvarande 13,3 procent.

Diagram 2.5 Gini-koefficienten för ekonomisk standard 1991–2004

Exklusive kapitalvinster ökade Gini-koefficienten med 11,4 procent mellan 1991–2004, vilket främst förklaras av att de med högst standard haft en snabbare ökning än övriga mot slutet av 1990-talet, se diagram 2.5. Ökningen skedde främst mellan 1995 och 2000, men därefter har Gini-koefficienten mätt på detta sätt minskat något.

Diagram 2.6 Ekonomisk standard i förhållande till medianen i olika percentiler 1991, 2000 och 2004

¹³ Enligt Skatteverket.

Ökningen framgår även av diagram 2.6 som visar den ekonomiska standardens spridning 1991, 2000 och 2004.¹⁴ Skillnaderna mellan åren är små i de flesta inkomstlagen.¹⁵ Den enda betydande skillnaden är att grupperna med högst standard har haft en något snabbare inkomstutveckling än medianen. Denna förskjutning skedde fram till 2000 varefter fördelningen åter närmade sig den för 1991.

Sammanfattningsvis präglas perioden 1991 till 2004 av förhållandevis små förändringar i inkomstfördelningen. Anmärkningsvärt är att fördelningen påverkades i så liten utsträckning av den ekonomiska krisen och den höga arbetslösheten under 1990-talet. Att inkomstfördelningen var förhållandevis stabil under krisåren betyder inte att enskilda hushåll och individer inte drabbades hårt av den ekonomiska nedgången och arbetslösheten under perioden. Det kan ske stora förändringar inom en given fördelning genom att hushåll "byter plats" med varandra, utan att fördelningens sammantagna utseende påverkas. Inkomstfördelningen förblir också opåverkad om allas inkomster samtidigt sjunker eller ökar i samma takt.

2.3.2 Höginkomsttagarna har ökat sin andel av inkomsterna

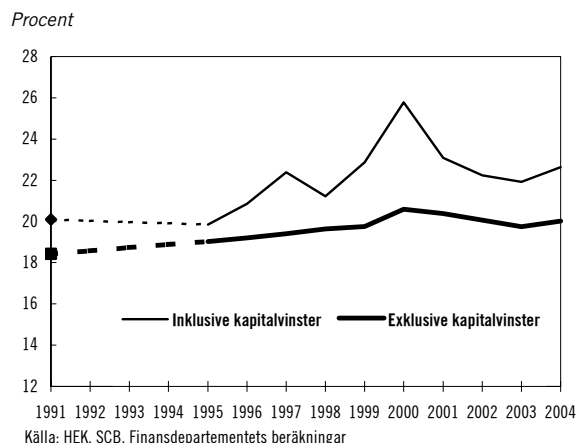
De 10 procent av befolkningen med högst ekonomisk standard ökade sin andel av disponibel inkomst inklusive kapitalvinster från 20,1 procent 1991 till 25,8 procent 2000. Därefter har andelen sjunkit och 2004 var den 22,6 procent.

När kapitalvinster exkluderas blir utvecklingen mindre dramatisk. Andelen var 18,4 procent 1991, 20,6 procent 2000 och 20,0 procent 2004. I inkomstgruppen med den högsta ekonomiska standarden 2004 var andelen män 77 procent och andelen kvinnor 23 procent. Dessa andelar har varit i stort sett oförändrade under åtminstone de senaste 15 åren. En jämförelse med Gini-koefficienterna i diagram 2.5 visar att utvecklingen av inkomstspridningen i stor utsträckning samvarierar med höginkomsttagarnas inkomstandel.

¹⁴ Inklusive kapitalvinster. Hushållen med lägst- och högst ekonomisk standard har utelämnats ur diagrammet för att göra det tydligare.

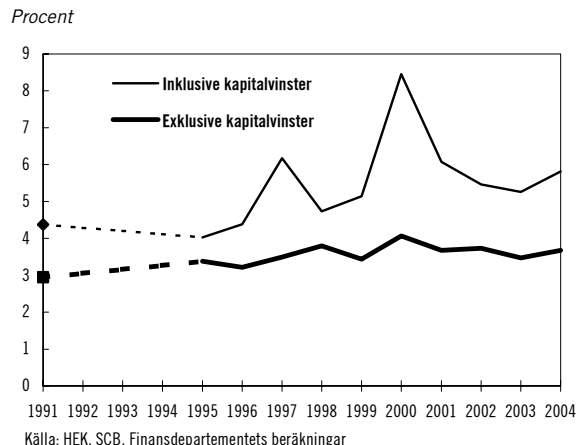
¹⁵ Om linjerna ligger på varandra innebär det att inkomsterna utvecklas i samma takt som medianinkomsten i alla inkomstskikt.

Diagram 2.7 Den översta decilens inkomstandel 1991–2004

Inom den översta inkomstgruppen har de med den allra högsta ekonomiska standarden också störst årlig variation i sina inkomstandelar. I diagram 2.8 redovisas den rikaste procentens (översta percentilens) andel av disponibel inkomst. Inklusive kapitalvinster ökade de sin inkomstandel från 4,4 procent 1991 till 8,5 procent 2000. Därefter har andelen minskat och 2004 var den 5,8 procent.¹⁶

Diagram 2.8 Den översta percentilens inkomstandel 1991–2004

2.3.3 Stabil andel ekonomiskt utsatta

Andelen ekonomiskt utsatta har varit förhållandevis stabil trots den dramatiska ekonomiska

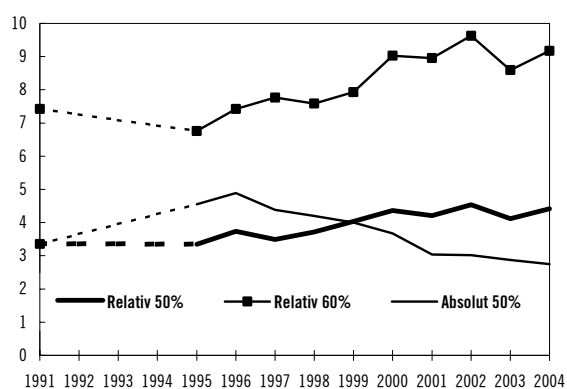
¹⁶ Andelen kvinnor i den översta percentilen var nära 50 procent, men varierar kraftigt mellan olika år, förmodligen till följd av tillfälligheter vid valet av urvalspersoner. Den jämna fördelningen mellan kvinnor och män i den översta percentilen är sannolikt en effekt av att det främst handlar om sammanboende hushåll.

utvecklingen sedan 1991. Bilden av utvecklingen är emellertid inte entydig, utan beroende av det mått på ekonomisk utsatthet som används.

När förekomsten av låga inkomster ska beräknas utgår man vanligen från en inkomstgräns och betraktar alla individer eller hushåll vars inkomst understiger denna gräns som ekonomiskt utsatta. Inkomstgränsen kan vara absolut eller relativ. Här används två vedertagna relativa mått på svag ekonomi; andelen hushåll som har en ekonomisk standard som understiger 50 respektive 60 procent av medianinkomsten.¹⁷

Diagram 2.9 Andel hushåll med svag ekonomi 1991–2004

Procent

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

En egenskap hos dessa relativa mått är att inkomstgränsen varierar över tiden. I en lågkonjunktur sänks gränsen genom att medianinkomsten sjunker och resultatet kan då bli att andelen med svag ekonomi minskar i takt med att ekonomin i landet försämras. I en konjunkturuppgång kan resultatet bli det omvända, dvs. att det ekonomiska uppsvinget leder till att fler hamnar under gränsen för svag ekonomi.

Därför kompletteras redovisningen med ett absolut mått, andelen med inkomst under hälften av 1991 års medianinkomst. I stället för att beräkna en ny gräns varje år används 1991 års medianinkomst uppräknad med prisutvecklingen.

De relativa måtten – 50 och 60 procent av medianinkomsten – utvecklas i stort sett parallellt, men på olika nivåer, vilket framgår av diagram 2.9. Andelen med svag ekonomi minskade enligt dessa mått mellan 1991 och 1995 när ekonomin utvecklades svagt och arbetslösheten ökade. Mot slutet av perioden ökade andelen i takt med att ekonomin förbättrades. Ökningen var särskilt tydlig för 60-procentsnivån vilket betyder att andelen med inkomst mellan 50 och 60 procent av medianinkomsten ökade under perioden. Med det absoluta måttet ökade i stället andelen med svag ekonomi i början av perioden och minskade i slutet. Sett över hela perioden minskade andelen med låg inkomst enligt det absoluta måttet.

Tabell 2.3 Andel individer med ekonomisk standard understigande 60 procent av medianinkomsten 1997 och 2004

Procent

	1997	2004	Förändring, procentenheter
Kvinna ensam m barn	15,0	20,7	5,7
Kvinna ensam 20-44 år	15,0	19,6	4,6
Kvinna ensam 45-64 år	3,1	6,8	3,8
Kvinna ensam 65-74 år	6,4	9,9	3,6
Kvinna ensam 75+ år	15,4	21,6	6,1
Man ensam m barn	8,8	11,1	2,3
Man ensam 20-44 år	13,2	16,3	3,2
Man ensam 45-64 år	8,6	9,9	1,3
Man ensam 65-74 år	7,6	14,2	6,6
Man ensam 75+ år	10,6	18,2	7,5
Sammanboende m barn	6,7	6,6	0,0
Sammanboende 20-44 år	4,2	5,1	0,9
Sammanboende 45-64 år	2,6	2,5	0,0
Sammanboende 65-74 år	2,4	3,3	0,9
Sammanboende 75+ år	4,6	6,0	1,4
Samtliga	7,8	9,1	1,3

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Inkomsterna för de med lägst inkomst har ökat realt sedan 1991, men ökningen har varit mindre än ökningen i medianinkomst. Detta innebär att andelen med inkomst under den relativa gränsen har ökat. Utvecklingen varierar mellan olika hushållstyper och åldersgrupper. Andelen med inkomst understigande 60 procent av medianinkomsten ökade mest för ensamstående pensionärer, i synnerhet 75+, och för ensamstående kvinnor i alla åldrar (tabell 2.3). Minst

¹⁷ Att utifrån inkomststatistik beräkna hur många personer som har en svag ekonomi är svårt. Det är inte självklart vilket eller vilka mått som är mest rättvisande och det finns en mängd felkällor i statistiken. Resultaten blir svårtolkade och måste bedömas med stor försiktighet. I prop 2002/03:100, bilaga 3 har mätproblem samt för- och nackdelar med olika tänkbara mått på låg inkomst diskuterats mer ingående.

har ökningen varit för sammanboende, i synnerhet för de med barn.

Orsaken till den svaga utvecklingen för pensionärer och andra utsatta grupper har bl.a. att göra med utvecklingen av vissa behovsprövade transfereringar. Medianinkomsten har under perioden ökat reallt vilket innebär att prisindexerade transfereringar i vissa fall successivt kommit att understiga 60 procent av medianinkomsten.

De ålderspensionärer som har lägst inkomst är ofta äldre kvinnor som inte varit förvärvsaktiva och därför har låg eller helt saknar ATP-pension. En ålderspensionär med en hyra motsvarande genomsnittet för BTP-tagare, dvs. 4 000 kronor per månad, och som enbart har garantipension och BTP har en disponibel inkomst överstigande 60 procent av medianinkomsten. En lägre hyra ger i motsvarande grad lägre BTP. Även förmögenhet kan medföra lägre BTP. En förhållandevis hög andel av ekonomiskt utsatta bland pensionärer kan i stor utsträckning förklaras av låga boendekostnader, förekomst av förmögenhet eller att de inte sökt BTP.

För andra åldersgrupper kan en del av ökningen förklaras av att socialbidragsnivån inte ökat lika snabbt som medianinkomsten. De som varaktigt lever på socialbidrag har därför i vissa fall fått en ekonomisk standard på mindre än 60 procent av medianinkomsten.

Socialbidragsberoende

Som framgått ovan finns det vissa svagheter med de relativa mått för ekonomisk utsatthet som presenterats. Ett alternativt sätt att mäta ekonomisk utsatthet är att se på socialbidragsberoendet. Under 2004 fick 6 procent av hushållen socialbidrag någon gång under året, vilket var en ungefär lika stor andel som året innan. Av socialbidragshushållen var 38 procent män utan barn och 24 procent kvinnor utan barn. Sammanboende utan barn svarade endast för 6 procent av socialbidragshushållen.

Om man i stället ser till risken att bli beroende av socialbidrag inom en viss typ av hushåll var det vanligast bland ensamstående kvinnor med barn. Av dessa fick 22 procent socialbidrag någon gång under året, att jämföra med 9 procent för ensamstående män. Lägst risk att bli socialbidragsberoende, 1 procent, har sammanboende utan barn. Bland olika åldersgrupper är risken minst för personer över 65 år, en procent för såväl kvinnor som män. Störst var

risken i åldern 20-24 år, 10 procent för män och 11 procent för kvinnor.¹⁸ Jämfört med de relativa måtten ger socialbidragsberoendet samma bild av ekonomisk utsatthet i vissa fall, t.ex. för ensamstående mödrar. I andra fall förmedlas en helt annan bild, t.ex. för ålderspensionärer.

Ekonomiskt marginaliserade

De hittills redovisade måtten avser situationen under ett år i taget. Låg inkomst en kortare period är ett mindre problem än att leva varaktigt med låg inkomst och begränsade möjligheter att påverka sin ekonomiska situation. Ett mått som tar hänsyn till situationen under en längre tidsperiod är *ekonomiskt marginaliserade* som anger den andel personer i åldern 20-64 år som får mer än halva sin disponibla inkomst från arbetsmarknadsstöd, sjukförsäkring, förtidspension, bostadsbidrag eller socialbidrag minst tre år i rad.

Efter en kraftig ökning under 1990-talets krisår vände utvecklingen runt millennieskiftet till en nivå runt 9 procent. För 2004 har andelen ekonomiskt marginaliserade beräknats till 9,8 procent, vilket är en ökning med 0,4 procentenheter jämfört med 2003, se vidare tabell U.2 i underbilagan. Andelen ekonomiskt marginaliserade kvinnor beräknas till 11,0 procent och andelen män till 8,7 procent.

3 Sveriges inkomstfördelning i internationellt perspektiv

I kapitel 2 beskrivs hur den svenska inkomstfördelningen utvecklats över tiden. Det är även intressant att jämföra den svenska inkomstfördelningen med motsvarande fördelning i andra länder. Det finns ett fåtal källor att hämta internationell inkomstfördelningsstatistik från.

Ett alternativ är OECD som regelbundet genomför jämförande studier av inkomstfördelning och ekonomisk fattigdom i medlemsländerna. I en tidigare fördelningspolitisk redogörelse¹⁹ redovisades statistik base-

¹⁸ För en mer ingående beskrivning av socialbidragsberoendet hänvisas till prop 2005/06:1, bilaga 3, *Avstämning av målet om en halvering av antalet socialbidragsberoende mellan åren 1999 och 2004*.

¹⁹ Prop. 1999/2000:100, bilaga 3, *Fördelningspolitisk redogörelse*.

rad på en sådan rapport från OECD som avsåg situationen i medlemsländerna fram till mitten av 1990-talet.²⁰ I detta kapitel redovisas motsvarande material från den senaste studien som avser situationen runt millennieskiftet.²¹ För senare år finns ingen jämförbar statistik tillgänglig, vare sig från OECD eller från andra tänkbara källor.

Studien omfattar 27 länder och baseras på resultat från nationella beräkningar med standardiserade metoder och definitioner. De inkomstundersökningar som ligger till grund för beräkningarna skiljer sig åt i flera avseenden varför viss försiktighet ändå bör iakttas vid jämförelser av nivåerna. De standardiserade definitionerna överensstämmer i huvudsak med de som används för svenska data i kapitel 1. Vissa avvikelser förekommer dock varför resultaten för Sverige här inte blir identiska med den övriga redovisningen i denna bilaga.²²

3.1 Jämn inkomstfördelning i Sverige

Sverige har, tillsammans med några andra europeiska länder, en internationellt sett mycket jämn fördelning av de ekonomiska resurserna.

Inkomstolikheterna ökade mot slutet av 1990-talet i de flesta länder som har en jämn inkomstfördelning. Trots att ökningen var förhållandevis stor i Sverige så är nivån i början av 2000-talet fortfarande bland de lägsta inom OECD. Bland de länder som uppvisar en mycket ojämn fördelning av de ekonomiska resurserna, framför allt Mexiko, Turkiet och Polen, minskade ojämnheten under perioden. Avståndet mellan de länder som har jämn respektive ojämn inkomstfördelning har alltså minskat men den inbördes rangordningen är förhållandevis stabil.

²⁰ Förster, M (2000) *Trends and Driving Factors in Income Distribution and Poverty in The OECD Area*. OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers No. 42.

²¹ Förster, M. & Mira d'Ercole, M. (2005) *Income Distribution and Poverty in OECD Countries in the Second Half of the 1990s*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 22.

²² Avvikelsena förklaras främst av den ekvivalensskala som tillämpas. OECD använder *rotskalan* som innebär att den disponibla inkomsten divideras med kvadratroten ur antalet hushållsmedlemmar.

Tabell 3.1 Inkomstspridningen 2000

Gini-koefficienten samt förändring, procent

Land	2000	Förändring från 1995
1 Danmark	0,225	1,2
2 Sverige	0,243	3,1
3 Nederländerna	0,251	-0,4
4 Österrike	0,252	1,4
5 Tjeckien	0,260	0,2
6 Finland	0,261	3,3
7 Luxemburg	0,261	0,2
8 Norge	0,261	0,5
9 Schweiz	0,267	..
10 Belgien (1995)	0,272	..
11 Frankrike	0,273	-0,5
12 Tyskland	0,277	-0,6
13 Ungern	0,293	0,1
14 Kanada	0,301	1,8
15 Spanien (1995)	0,303	..
16 Irland	0,304	-2,1
17 Australien	0,305	0,0
18 Japan	0,314	1,9
19 Storbritannien	0,326	1,4
20 Nya Zeeland	0,337	0,6
21 Grekland	0,345	0,9
22 Italien	0,347	-0,1
23 Portugal	0,356	-0,3
24 USA	0,357	-0,5
25 Polen	0,367	-2,1
26 Turkiet	0,439	-5,2
27 Mexiko	0,467	-3,7

Källa: Förster & Mira d'Ercole (2005)

3.2 Låg andel ekonomiskt svaga

De nordiska länderna har, tillsammans med Tjeckien, Luxemburg och Nederländerna, en låg andel personer med en disponibel inkomst under halva medianinkomsten.

I Sverige har andelen personer med en svag ekonomi ökat sedan början av 1990-talet (se även avsnitt 2.3.3). Andelen har ökat i drygt hälften av de jämförda länderna och Sveriges ökning är ganska genomsnittlig. Ökningen har varit störst i Irland och Nya Zeeland.

Tabell 3.2 Andel personer med inkomster under halva medianinkomsten år 2000

Procent, procentenheter

Land	2000	Förändring från 1995
1 Danmark	4,3	0,6
2 Tjeckien	4,3	0,0
3 Sverige	5,3	1,6
4 Luxemburg	5,5	-0,1
5 Nederländerna	6,0	-0,3
6 Norge	6,3	-1,7
7 Finland	6,4	1,5
8 Schweiz	6,7	-1,9
9 Frankrike	7,0	-0,4
10 Belgien (1995)	7,8	..
11 Ungern	8,1	0,8
12 Tyskland	8,9	0,6
13 Österrike	9,3	1,9
14 Polen	9,8	0,0
15 Kanada	10,3	0,8
16 Nya Zeeland	10,4	2,6
17 Australien	11,2	1,9
18 Storbritannien	11,4	0,5
19 Spanien (1995)	11,5	..
20 Italien	12,9	-1,3
21 Grekland	13,5	-0,3
22 Portugal	13,7	-0,9
23 Japan	15,3	1,6
24 Irland	15,4	4,4
25 Turkiet	15,9	-0,3
26 USA	17,1	0,4
27 Mexiko	20,3	-1,5

Källa: Förster & Mira d'Ercole (2005)

I kapitel 2 visades att inkomstolikheterna i Sverige ökade under 1990-talets andra hälft och att det framför allt berodde på snabbt ökande inkomster i toppen av inkomstfördelningen. Ojämnheten var som störst år 2000, trots detta behåller Sverige sin position som ett land med en långt gången utjämning av de ekonomiska villkoren och en låg andel ekonomiskt utsatta även detta år.

3.3 Barnens situation god

De svenska barnen har en bättre relativ standard än vad som är vanligt i andra länder.

Den ekonomiska krisen och besparingarna i mitten av 1990-talet träffade dock barnfamiljerna

hårdare än andra grupper. Trots detta hade barn i Sverige i mitten av 1990-talet fortfarande en god relativ standard.

Tabell 3.3 Barns relativa disponibla inkomst år 2000

Procent, procentenheter

Land	2000	Förändring från 1995
1 Belgien (1995)	104,9	..
2 Danmark	99,0	-0,9
3 Norge	98,5	0,9
4 Sverige	98,3	2,9
5 Finland	97,8	-3,1
6 Grekland	96,5	-1,2
7 Frankrike	93,4	-1,5
8 Ungern	92,9	-0,6
9 Spanien (1995)	92,6	..
10 Polen	91,9	0,8
11 Irland	91,1	2,2
12 Japan	90,6	-0,5
13 Tyskland	90,0	..
14 Nederländerna	89,3	-0,1
15 Kanada	89,2	1,7
16 Italien	89,1	2,3
17 Portugal	89,0	-4,9
18 Tjeckien	89,0	-4,9
19 Storbritannien	88,4	2,6
20 Luxemburg	87,8	1,2
21 Turkiet	87,8	3,1
22 Australien	87,6	3,0
23 USA	86,7	2,6
24 Österrike	86,2	-3,6
25 Nya Zeeland	85,6	2,2
26 Schweiz	85,5	1,5
27 Mexiko	85,4	1,4

Källa: Förster & Mira d'Ercole (2005)

Under andra hälften av 1990-talet har barnens relativa position förbättrats något (se även avsnitt 2.2.2). Barn under 18 år antas i beräkningen få samma del av de disponibla inkomsterna som föräldrarna och barnens relativa standard beräknas i procent av genomsnittet för hela befolkningen. Barn i Sverige hamnar på fjärde plats efter barnen i

Belgien²³, Danmark och Norge. Barnen i Sverige har fått en relativ standardförbättring under mätperioden. Det gäller också i drygt hälften av övriga länder.

Ett annat viktigt mått är hur stor andel av barnen som lever i familjer med en svag ekonomi. De nordiska länderna och Belgien har färre ekonomiskt utsatta barn än övriga länder (tabell 3.4). I botten återfinns Mexiko och USA där över vart femte barn lever i relativ fattigdom.

Tabell 3.4 Andel barn som lever i familjer med inkomst under halva medianinkomsten år 2000

Procent, procentenheter

Land	2000	Förändring från 1995
1 Danmark	2,4	0,6
2 Finland	3,4	1,4
3 Norge	3,6	-0,8
4 Sverige	3,6	1,1
5 Belgien (1995)	4,1	..
6 Schweiz	6,8	-3,6
7 Tjeckien	7,2	1,7
8 Frankrike	7,3	0,2
9 Luxemburg	7,8	-0,1
10 Nederländerna	9,0	-0,1
11 Tyskland	10,9	0,9
12 Australien	11,9	0,7
13 Grekland	12,4	0,0
14 Ungern	13,1	2,8
15 Spanien (1995)	13,3	..
16 Österrike	13,3	6,0
17 Kanada	13,6	0,8
18 Japan	14,3	2,3
19 Polen	14,5	0,9
20 Portugal	15,6	0,0
21 Irland	15,7	2,3
22 Italien	15,7	-2,9
23 Storbritannien	16,2	-1,2
24 Nya Zeeland	16,3	4,2
25 Turkiet	21,1	1,4
26 USA	21,7	-0,6
27 Mexiko	24,8	-1,2

Källa: Förster & Mira d'Ercole (2005)

4 Ekonomiska drivkrafter till arbete

I Sverige är de välfärdspolitiska ambitionerna höga med omfattande och generella trygghets-system. För att finansiera och upprätthålla den svenska välfärdsstaten krävs ett högt arbetskraftsdeltagande bland alla i arbetsför ålder. Det är inte minst betydelsefullt under de kommande åren när det demografiska trycket från en åldrande befolkning ökar. För att säkerställa ett högt arbetsutbud krävs tydliga drivkrafter till arbete. Om inkomsten vid arbete inte är högre än vid arbetslöshet eller sjukdom kan viljan att ta ett arbete minska. Arbetsutbudet kan också påverkas negativt om det inte lönar sig att öka sin arbetsinsats för den som redan har ett arbete. I förlängningen kan svaga ekonomiska drivkrafter även medföra att färre väljer att byta arbete eller yrke, utbilda sig eller att flytta till orter där det finns arbete. Med generösa ersättningsnivåer ökar också behovet av väl fungerande kontroller av försäkringssystemen, för att minimera förekomsten av otillbörligt nyttjande och fusk.

Samtidigt är det viktigt att skillnaderna inte är alltför stora; låg ersättning vid sjukdom eller arbetslöshet kan ge upphov till försörjningsproblem och dessutom minska tilltron till generella offentliga försäkringar. Avvägningen mellan ersättningen och drivkrafter för arbete är således av central betydelse. Å ena sidan bör ersättningarna utformas så att de ger rimliga villkor till försörjning för den enskilde, å andra sidan bör de inte verka hämmande på arbetskraftsutbudet. Denna svåra balansgång är väl känd och står högt på dagordningen i många länder, inte minst i EU.

I detta kapitel beskrivs de ekonomiska drivkrafterna till arbete för Sverige under de senaste åren. Det finns flera sätt att mäta drivkrafter och här redovisas två olika mått, marginaleffekt och ersättningsgrad, som på olika sätt beskriver hur mycket en individ får behålla vid ökad arbetsinsats.²⁴

²³ Barnen i Belgien har, tillsammans med sina föräldrar (26–65 år), en genomsnittlig inkomst som ligger över populationsgenomsnittet. Övriga grupper, ungdomar (18–25 år) och äldre (över 65 år) har följaktligen relativa inkomster under 100.

²⁴ Beräkningsmetoden beskrivs utförligare i bilaga 14 till Långtidsutredningen 2003/2004 (SOU 2004:2), *Vem tjänar på att arbeta?*, sid. 32–38.

Faktaruta 2: Mått på drivkrafter

Marginal effekten visar hur lönsamt det är att öka sin arbetsinsats – på marginalen – för personer som redan har ett arbete. Mer precist visar marginaleffekten hur stor andel av en liten bruttolöneökning som faller bort till följd av ökad skatt, ökade avgifter och minskade bidrag. Ju högre marginaleffekt, desto mindre ökar hushållets disponibla inkomst och desto svagare blir individens ekonomiska drivkraft att öka sin arbetsinsats. En marginaleffekt på 100 procent innebär att hela löneökningen går bort och att hushållets disponibla inkomst inte ökar alls.

Ersättningsgraden visar hur stor andel av den disponibla inkomsten, som hushållet får behålla när individen går från arbete till arbetslöshet eller sjukskrivning. Ju högre ersättningsgrad, desto mindre minskar den disponibla inkomsten och desto svagare blir individens ekonomiska drivkraft. Samtidigt ger försäkringen en högre ersättning. När ersättningsgraden är 100 procent är hushållets disponibla inkomst densamma när individen är arbetslös eller sjukskriven, som när individen arbetar.

4.1 Marginaleffekterna minskar

Om en genomsnittlig anställd får en löneökning med 100 kronor beräknas 40,4 procent gå bort till följd av skatt och ökade avgifter samt minskade bidrag. Marginaleffekten har minskat 5,7 procentenheter sedan 1997. Minskningen är något större för män än för kvinnor.

Ensamstående hushåll med barn har de högsta marginaleffekterna då de ofta träffas av kombinerade effekter av olika avgifts- och bidragssystem. För dessa hushåll har dock marginaleffekterna minskat mest under perioden.

Marginaleffekterna har minskat kraftigt under perioden 1997–2006. Den genomsnittliga nivån beräknas 2006 till 40,4 procent (tabell 4.1). Minskningen beror främst på att kompensation för den allmänna pensionsavgiften införts i fem steg under åren 2000 till 2006. Detta har tillsammans med övriga skatteförändringar bidragit till att minska marginalskatten med 4,2 procentenheter. Arbetsmarknadsläget har förbättrats kraftigt under perioden från 1997,

vilket medför att färre har behov av inkomstprövade bidrag som bostads- och socialbidrag. Maxtaxa för avgift inom barnomsorgen har mer än halverat den genomsnittliga marginaleffekten vid barnomsorg.

Tabell 4.1 Marginaleffekt i skatte- och bidragssystem 1997–2006

	Procent			Procentenheter	
	1997	2000	2003	2006 ¹	Förändring 1997–2006
Inkomstskatt	41,0	38,8	36,8	36,8	-4,2
Barnomsorgsavgift	0,6	0,5	0,2	0,2	-0,4
Bostadsbidrag	2,0	1,5	1,6	1,8	-0,2
Socialbidrag	2,4	1,5	1,1	1,1	-1,3
Underhållsstöd ²	0,2	0,3	0,3	0,3	0,1
Totalt	46,1	42,6	39,9	40,4	-5,7

¹ Avser prognos för 2006.

² Avser givet stöd.

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Sammansättningen av marginaleffekten är något annorlunda för kvinnor än för män och nivån är högre för män. Bidraget från inkomstskatten är större för män till följd av högre löneinkomst. För kvinnor är effekten från bostadsbidrag större än för män, vilket även gäller för barnomsorgsavgift till följd av att fler ensamstående är kvinnor. Underhållsstödet (givet) är däremot av större betydelse för män eftersom de är underhållsskyldiga i större utsträckning än kvinnor.

Förändringen från 1997 är större för män än för kvinnor genom att marginalskattesänkningen har varit kraftigare för män.

Tabell 4.2 Marginaleffekt för kvinnor respektive män 1997–2006

	Procent				Procentenheter	
	1997		2006 ¹		Förändring 1997–2006	
	Kv.	Man	Kv.	Man	Kv.	Man
Inkomstskatt	38,6	43,4	34,6	39,0	-4,0	-4,4
Barnomsorgsavgift	0,7	0,5	0,2	0,2	-0,5	-0,3
Bostadsbidrag	2,4	1,5	2,3	1,4	-0,1	-0,1
Socialbidrag	2,5	2,3	1,2	1,1	-1,3	-1,2
Underhållsstöd	0,1	0,4	0,2	0,5	0,1	0,1
Totalt	44,1	48,1	38,6	42,2	-5,5	-5,9

¹ Avser prognos för 2006.

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Marginaleffekterna varierar kraftigt mellan olika typer av hushåll. Hushåll med barn har högre marginaleffekter än hushåll utan barn och ensamstående hushåll har högre marginaleffekter

än hushåll med flera vuxna, vilket framgår av tabell 4.3.

Samtliga år har ensamstående hushåll med två eller fler barn den högsta marginaleffekten. Detta är en grupp med låg inkomst som huvudsakligen består av kvinnor och där ensamt ansvar för barn och hushåll medför svårigheter att lönearbeta på heltid. Låg lön vid heltidsarbete ger dessutom svaga incitament till arbete när det finns alternativ i form av förhållandevis höga transfereringar, vilka medför litet inkomstbortfall vid valet att avstå från arbete. Deltidsarbete är vanligt förekommande, vilket ytterligare bidrar till låg förvärvsinkomst och till ett ökat behov av inkomstprövat stöd från olika transfereringssystem. En viktig förklaring till höga marginaleffekter för denna grupp är därför att de ofta träffas av kombinerade effekter av skatt, bidrag och barnomsorgsavgift, vilket tillsammans ger en hög marginaleffekt. Detta är särskilt allvarligt då ensamstående med barn är känsliga för svaga ekonomiska drivkrafter.²⁵

Tabell 4.3 Marginaleffekt för olika typer av hushåll 1997–2006

Procent	Procentenheter				
	1997	2000	2003	2006 ¹	Förändring 1997–2006
Ensam utan barn	45,1	41,0	39,4	39,8	-5,3
Ensam m 1 barn	57,9	53,7	47,4	47,8	-10,1
Ensam m 2+ barn	61,6	57,2	49,2	49,3	-12,3
Sambo utan barn	43,5	40,7	38,6	39,0	-4,5
Sambo m 1 barn	46,1	42,9	40,1	40,6	-5,5
Sambo m 2 barn	47,2	44,3	40,6	41,2	-6,1
Sambo m 3+ barn	51,0	45,2	41,3	42,0	-9,0
Totalt	46,1	42,6	39,9	40,4	-5,7

¹ Avser prognos för 2006.

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Ensamstående barnfamiljer är de hushåll för vilka marginaleffekten har minskat mest under perioden 1997–2006. För ensamstående med ett barn är minskningen 10 procentenheter och för ensamstående med två eller fler barn har marginaleffekten minskat med över 12 procentenheter. En kraftig minskning har även skett för sammanboende familjer med tre eller fler barn där marginaleffekten minskat med 9 procent-

enheter. För övriga hushållstyper är minskningen betydligt mindre och ligger mellan 5 och 6 procentenheter.

Barnfamiljernas kraftigt minskade marginaleffekter är främst en följd av att färre familjer får bostadsbidrag nu än under mitten av 1990-talet. Gränserna i systemet har inte justerats upp i takt med den allmänna löne- och hyresutvecklingen och det kraftigt förbättrade sysselsättningsläget har minskat behovet av inkomstprövade bidrag.

4.2 Ersättningsgrad

Om en genomsnittlig anställd blir arbetslös så sjunker den disponibla inkomsten med 21 procent. Ersättningen vid sjukdom är högre än vid arbetslöshet; den disponibla inkomsten minskar med 15 procent vid sjukdom.

I Sverige får individen behålla 80 procent av lönen upp till ett inkomsttak²⁶ vid sjukdom och arbetslöshet. Den faktiska kompensationen kan dock avvika från den nivån. Det beror på kombinationseffekter av skatter, inkomstprövade bidrag eller inkomster över taket. Den lägre inkomsten vid sjukdom kan exempelvis innebära att individen blir berättigad till någon form av bidrag, exempelvis bostadsbidrag, eller betalar en lägre andel skatt än vid arbete.

Ersättningsgraden beräknas med utgångspunkt från *disponibel inkomst* i stället för lön, som vid beräkningen av marginaleffekten, vilket betyder att alla effekter av skatter och bidrag automatiskt räknas. Ersättningsgraden beräknas också utifrån *hushållets* disponibla inkomster, vilket innebär att ersättningen i hög grad påverkas av övriga inkomster i familjen.

Ersättningsgraden i detta avsnitt avser endast de offentliga systemen – privata och avtalade förmåner ingår inte.²⁷ Ökade kostnader i form av resor, måltider etc. som följer av att arbeta har heller inte beaktats.

²⁶ För 2006 är inkomsttaket i sjukförsäkringen ca 24 800 kronor per månad och i a-kassan är inkomsttaket motsvarande 20 075 kronor per månad de första 100 dagarna och 18 700 kronor därefter.

²⁷ För en översikt av avtalssystemen se Sjögren Lindkvist, G & Wadensjö, E (2005) *Inte bara socialförsäkringar – kompletterande ersättningar vid inkomstbortfall*. Rapport till ESS 2005:2.

²⁵ Flood, L & Pylkkänen, E & Wahlberg, R (2003) *From welfare to work: Evaluating a Proposed Tax and Benefit Reform Targeted at Single Mothers in Sweden* IZA Discussion Papers No. 891.

Arbetslöshet

Den genomsnittliga ersättningsgraden vid arbetslöshet uppgår till 79 procent 2006, se tabell 4.4. Det betyder att om en genomsnittlig anställd blir arbetslös minskar den disponibla inkomsten med 21 procent.

De senaste åren har ersättningsgraden ökat något. Det är en följd av höjningar av den faktiska ersättningsnivån och den maximala ersättningen i arbetslöshetsförsäkringen. Samtidigt får allt fler människor inkomst över inkomsttaket i takt med att lönerna stiger, vilket medför en lägre ersättningsgrad.

Att ersättningsgraden sjunker i takt med högre inkomster har betydelse för skillnaden i ersättningsgrad mellan könen. Män har i genomsnitt lägre ersättningsgrad än kvinnor, vilket beror på att fler män har inkomst över inkomsttaket. Den genomsnittliga ersättningsgraden vid arbetslöshet uppgår 2006 till 84 procent för kvinnor och 75 procent för män.

snitt högre än för män vid sjukdom, 88 procent jämfört med 83 procent.

Tabell 4.4 Ersättningsgrad vid sjukdom och arbetslöshet 1997–2006

Medelvärde, procent

År	Arbetslöshet	Sjukdom
1997	77	85
2000	78	85
2003	80	83
2006 ¹	79	85
Förändring 1997-2006, procentenheter	2	0

¹Avser prognos för 2006.

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Sjukdom

Den genomsnittliga ersättningsgraden vid sjukdom var 85 procent för 2006. För en genomsnittlig anställd som blir sjuk minskar följaktligen den disponibla inkomsten med 15 procent. Ersättningsgraden har ökat sedan 2003 och det beror på att inkomsttaket i sjukförsäkringen höjs under 2006.²⁸ Den försäkrade inkomsten stiger från knappt 25 000 kronor till drygt 33 000 kronor i månaden.

Att ersättningsgraden är högre vid sjukdom jämfört med arbetslöshet beror på att inkomsttaket är högre. På samma sätt som vid arbetslöshet är ersättningsgraden för kvinnor i genom-

²⁸ Inkomsttaket höjs från 7,5 till 10 prisbasbelopp den 1 juli 2006. Denna höjning är medräknad i ersättningsgraden för 2006.

Underbilaga

Begrepp och definitioner

Inkomstbegrepp

Lön: Överenskommen månadslön uppräknad till heltid.

Disponibel inkomst: Hushållens sammanlagda inkomst från arbete, kapital och positiva transfereringar minus negativa transfereringar såsom skatt, betalt underhållsbidrag, återbetalda studielån och återbetalt socialbidrag. Erhållna studielån ingår som en positiv transferering.

Justering för försörjningsbörda: För att kunna jämföra disponibla inkomster mellan olika typer av hushåll måste hänsyn tas till hur många personer som ska försörjas på inkomsten. Förekomsten av kollektiva nyttigheter och stordriftsfördelar hos hushåll med flera medlemmar medför att inkomst per person blir missvisande. I stället används en ekvivalensskala. Finansdepartementet använder ekvivalensskalan PEL som baseras på Socialstyrelsens norm för socialbidrag, kompletterad med en schablonmässig boendekostnad enligt "trångboddhets-norm2". Ekvivalensskalan skrivs på matematisk form enligt:

$$\text{Hushållets vikt} = (\text{antal vuxna} + 0,7 * \text{antal barn})^{0,7}$$

Ekonomisk standard (Justerad disponibel inkomst): Hushållets disponibla inkomst divideras med hushållets vikt enligt ovanstående formel. Genom att justera den disponibla inkomsten för försörjningsbörda skapas ett mått som är jämförbart mellan hushåll av olika storlek. Skillnaden mellan disponibel inkomst och ekonomisk standard kan illustreras i ett enkelt räkneexempel:

Ex: Hushåll 1 består av ett sammanboende par med en disponibel inkomst på 260 000 kronor per år. För att beräkna ekonomisk standard för de sammanboende måste deras disponibla inkomst justeras för antalet hushållsmedlemmar. Detta sker genom att inkomsten divideras med tvåpersonshushållets vikt. I det här fallet:

$$260\,000 / 1,62 = 160\,500 \quad (\text{där } 1,62 = 2^{0,7})$$

Hushåll 2 består av en ensamstående kvinna utan barn. För att den ensamstående kvinnan ska uppnå samma ekonomiska standard som de sammanboende behöver hon ha en disponibel in-

komst på 160 500 kronor, då hennes ekvivalensvikt är ett.

	Enpersonshushåll	Tvåpersonshushåll
Ekonomisk standard	160 500	160 500
Disponibel inkomst	160 500	260 000

Individens ekonomiska standard: Hushållets ekonomiska standard påförs samtliga hushållsmedlemmar. Redovisningen sker sedan på individnivå.

Kapitalvinst: Avser uppkommen vinst vid försäljning eller avyttring av värdepapper, utländsk valuta, personlig egendom, andel i handelsbolag, fastighet eller bostadsrätt. Information om kapitalvinster baseras på deklara-tionsuppgifter. En värdeökning registreras därför som en inkomst först när tillgången realiserats medan en orealiserad värdeökning inte registreras. Detta medför en asymmetri i inkomstbegreppet som gör förändringar i inkomstfördelningen svårtolkade. För att illustrera kapitalvinsternas betydelse redovisas utvecklingen med och utan kapitalvinster. Om inget annat anges avses justerad disponibel inkomst inklusive kapitalvinster.

Relativ inkomst: Medianvärdet av ekonomisk standard i den aktuella gruppen i förhållande till medianvärdet för totalbefolkningen.

Redovisningsgrupper

Deciler: Populationen delas in i tio lika stora grupper sorterade efter stigande inkomst. Det mittersta värdet, gränsen mellan den femte och sjätte decilen, utgör medianen i populationen.

Percentiler: Som deciler, men populationen delas in i 100 lika stora delar.

Hushållstyper: Populationen delas in efter hushållets sammansättning med avseende på antal barn och antal vuxna.

Barn: Enligt SCB:s nya definition är barn individer 0-19 år. I denna bilaga definieras dock barn omväxlande som 0-17 år eller som 0-19 år. Vilken definition som gäller framgår av texten.

Övriga begrepp

Löneskillnader mellan kvinnor och män kan delvis förklaras av skillnader avseende ålder, utbildningsnivå, arbetstid, sektor och yrke. SCB beräknar därför löneskillnader mellan kvinnor

och män där dessa strukturella skillnader rensas bort genom s.k. *standardvägning*.²⁹ Den återstående oförklarade löneskillnaden kan bero på diskriminering och/eller andra faktorer. År 2004 ingår inte statlig sektor till följd av byte av yrkesklassificering.

Ekonomiska mått

Inkomstandelar: För att beskriva utvecklingen för individer i olika delar av inkomstfördelningen används ofta inkomstandelar. Dessa inkomstandelar beräknas som den andel av de totala inkomsterna som en viss grupp förfogar över.

Decilkvot: Inkomsten (vid övre decilgränsen) bland dem med högre ekonomisk standard dividerad med inkomsten för dem med lägre standard.

Gini-koefficient: Det vanligaste måttet på ojämnheten i inkomstfördelningen, vilket kan anta ett värde mellan noll och ett. Koefficienten beräknas utifrån Lorenz-kurvan, vilken definieras utifrån den kumulativa inkomsten från den fattigaste till den rikaste individen i populationen. Om perfekt jämlikhet råder har alla exakt lika stora inkomster och Gini-koefficienten antar värdet noll. Vid maximal ojämnhett antas värdet ett. Ett annat sätt att beskriva måttet är att det anger den del av inkomstsumman som måste omfördelas för att total jämnhett i fördelningen ska uppnås.³⁰

Mått på ekonomiska drivkrafter

Marginaleffekt: Den andel av en marginell inkomstökning som faller bort till följd av ökad skatt, ökade avgifter och minskade bidrag.³¹ Beräkning av marginaleffekter har utförts med hjälp av FASIT-modellen, efter en tänkt inkomstökning på 12 000 kronor. För personer med socialbidrag antas att bidraget minskas när löneinkomsten ökar. Förtidspensionärer antas kunna öka sin arbetstid i den utsträckning som här är aktuell utan att pensionen reduceras.

Ersättningsgrad: Den andel av den disponibla inkomsten som hushållet får behålla när

individen går från arbete till arbetslöshet eller sjukskrivning. Ersättningsgraden visar hur hushållets ekonomiska standard förändras och är beroende av hushållets alla inkomster.³²

Fördelningspolitiska nyckeltal

Förmögenhetskonzentration: Andel av hela nettoförmögenhetssumman, värderad till marknadsvärde, som ägs av de en procent rikaste hushållen.

Andel med svag ekonomi: Andelen av samtliga individer mellan 18 och 64 år som har en ekonomisk standard understigande femtio procent av medianen. Nyckeltalet *Andel barn 0–17 år med svag ekonomi* definieras på samma sätt men gäller för barn mellan 0 och 17 år.

Barn 0–17 år relativ standard: Medianen för ekonomisk standard för barn dividerat med ekonomisk standard för samtliga hushåll.

Ekonomiskt marginaliserade: Personer som under minst tre år i rad har fått mer än femtio procent av sin disponibla inkomst från arbetsmarknadsstöd, sjukförsäkring, förtidspension, bostadsbidrag eller socialbidrag.

Datamaterial

HEK

HEK är en urvalsundersökning som genomförs varje år i huvudsakligt syfte att ge en tydlig bild av den disponibla inkomstens fördelning bland olika hushåll samt för att belysa inkomststrukturen. HEK bygger på årliga tvärsnitt av befolkningen, vilket innebär att det inte är samma individer som studeras över tid. Urvalet består av individer som är 18 år eller äldre bland samtliga hushåll och individer som var folkbokförda i landet någon gång under undersökningsåret. Både urvalspersonen och tillhörande hushållsmedlemmar ingår i undersökningen. Uppgifterna i HEK samlas in från deklara-tionsuppgifter, telefonintervju och olika administrativa register.³³

Den senaste versionen av HEK avser 2004 och i fördelningspopulationen ingår ca 17 000 hushåll. För en analys av senare år görs en fram-

²⁹ För mer läsning om standardvägning vid undersökning av löneskillnader mellan kvinnor och män se SCB Information om utbildning och arbetsmarknad 2004:2, *Löneskillnader mellan kvinnor och män i Sverige, ansatser till beskrivning med hjälp av den officiella statistiken*.

³⁰ Fördelningspolitikens mål och medel, Bilaga 8 till LU 2003, SOU 2003:20.

³¹ För en djupare beskrivning se Bergh (1998), *Marginaleffekter i Sverige*.

³² För vidare läsning se Bilaga 14 till LU 2003/04, *Vem tjänar på att arbeta?*, (SOU 2004:2).

³³ Inkomstfördelningsundersökningen 2003, HE 21SM 0501.

skrivning av de ekonomiska och demografiska förhållanden som gäller för det aktuella året.

denna bilaga används modellen främst vid marginaleffektsberäkningar samt i avsnitt 2.2.3.

LINDA

LINDA³⁴ är en panelurvalsundersökning vilket möjliggör observationer för samma individer över tiden. 1994 drogs ett slumpmässigt urval om ca tre procent av samtliga personer i Sverige under inkomståret. Dessa urvalspersoner följs både bakåt till 1968 samt framåt i tiden. För att urvalet ska motsvara befolkningen kompletteras det med nya personer varje år. De nya urvalspersonerna ersätter de som har lämnat databasen, t.ex. genom dödsfall eller emigration. Detta görs på ett sätt som säkerställer att databasen är representativ för det enskilda året. På så sätt är LINDA även användbar för tvärsnittsstudier. Utöver urvalsindivider ingår även eventuella hushållsmedlemmar.

I LINDA finns uppgifter avseende bl.a. individernas inkomster, transfereringar och skatter. Sammanlagt omfattar databasen drygt tusen variabler. Uppgifterna samlas in främst från den totalräknade inkomststatistikens årsregister samt från registret över totalbefolkningen, RTB.

Fördelen med LINDA är att databasens storlek och dess longitudinella struktur tillåter att såväl tvärsnitt- som panelstudier kan genomföras med en hög grad av statistisk säkerhet. I den här bilagan används databasen främst i kapitel 1 som handlar om lön.

FASIT

För att analysera fördelningseffekterna av en regeländring använder Finansdepartementet mikrosimuleringsmodellen FASIT. Till grund för beräkningarna ligger HEK-databasen och modellen tillåter undersökningar av hur disponibel inkomst m.m. påverkas av en regeländring. Det är även möjligt att undersöka hur en regeländring påverkar hushållens inkomster på marginalen. Effekterna kan undersökas för olika grupper (inkomstgrupper, hushållstyper etc.) eller aggregerat till samhällsnivå. Det bör påpekas att FASIT är en statisk modell vilket innebär att den inte tar hänsyn till eventuella beteendeförändringar vid en regeländring. I

³⁴ SCB:s beskrivning av statistiken, LINDA, se även Edin och Fredriksson (2000).

Tabell U.1 Ekonomisk standard 1991–2004 samt förändring till 2006. Median samt medelvärde för olika grupper

Kronor per år i 2005 års prisnivå. Förändring i procent

	1991	1997	2004 ¹	1991/2004, %	2004/2006 ² , %	1991/2006 ² , %
Samtliga	137 100	128 600	157 900	15,2	5,9	22,0
Samtliga kvinnor	133 500	125 000	154 000	15,4	5,8	22,0
Samtliga män	140 900	132 200	161 400	14,5	6,0	21,4
Kvinna barn 0-19 år	131 300	118 800	150 200	14,4	6,8	22,2
Kvinna ensam med barn	111 300	101 200	115 400	3,7	6,1	10,0
Kvinna ensam 20-44 år	126 000	116 100	134 500	6,7	5,5	12,6
Kvinna ensam 45-64 år	146 100	133 200	164 600	12,7	4,8	18,0
Kvinna ensam 65-74 år	101 000	106 300	120 000	18,8	4,1	23,7
Kvinna ensam 75+ år	89 600	95 000	109 600	22,3	2,3	25,1
Man barn 0-19 år	130 500	119 000	149 800	14,8	7,2	23,0
Man ensam med barn	140 400	113 100	134 300	-4,3	6,4	1,7
Man ensam 20-44 år	141 300	126 400	153 500	8,6	6,3	15,4
Man ensam 45-64 år	146 600	141 800	166 800	13,8	5,0	19,5
Man ensam 65-74 år	117 300	117 300	121 900	3,9	5,8	9,9
Man ensam 75+ år	91 400	103 900	119 200	30,4	3,7	35,3
Sammanboende med barn	139 800	129 400	163 500	17,0	6,3	24,4
Sammanboende 20-44 år	175 000	160 100	192 400	9,9	5,6	16,1
Sammanboende 45-64 år	180 800	173 400	211 200	16,8	4,8	22,4
Sammanboende 65-74 år	126 400	131 500	158 000	25,0	4,5	30,6
Sammanboende 75+ år	97 700	109 800	128 800	31,8	3,7	36,7
Inkomstgrupper (deciler), medelvärden						
Decil 1	61 700	61 300	69 600	12,8	4,8	18,3
Decil 2	90 200	87 500	101 900	13,0	4,1	17,6
Decil 3	102 800	99 000	116 200	13,0	4,1	17,7
Decil 4	115 300	109 000	129 600	12,4	5,0	18,0
Decil 5	127 300	120 100	144 800	13,7	5,4	19,9
Decil 6	140 000	132 600	160 900	14,9	5,5	21,3
Decil 7	154 800	147 000	179 100	15,7	5,5	22,0
Decil 8	172 000	164 800	201 400	17,1	5,3	23,3
Decil 9	195 500	189 500	234 800	20,1	5,0	26,1
Decil 10	290 500	314 300	386 600	33,1	5,1	39,9
Samtliga (medelvärde)	149 000	144 400	176 700	18,6	5,5	25,2
Andel under halva medianen, %	3,9	4,0	4,9			
Andel av total inkomst						
1 % högst standard	4,4	6,1	5,1			
10 % högst standard	19,8	21,9	21,4			

¹ Data för 2004 är preliminära.² Framskrivning av ekonomi, demografi och regler till 2006.

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Tabell U.2 Fördelningspolitiska nyckeltal 1991–2004

	1991	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Lönespridning (Decil9/Decil5)	-	1,40	1,44	1,46	1,46	1,52	1,55	1,56	1,59	1,58	1,57	1,57
do för kvinnor	-	1,30	1,30	1,32	1,32	1,35	1,37	1,40	1,41	1,42	1,42	1,41
do för män	-	1,52	1,57	1,58	1,59	1,65	1,67	1,69	1,72	1,69	1,68	1,68
Lön (D5kvinnor/D5män)	-	0,87	0,88	0,86	0,86	0,88	0,88	0,87	0,87	0,88	0,88	0,89
Kvinnors lön som andel av männens standardvägt	-	-	-	92	93	91	92	92	92	92	92	92
Inkomstspridning (Gini)	0,221	-	0,214	0,227	0,244	0,232	0,252	0,287	0,254	0,250	0,245	0,250
Gini exkl. kapitalvinster	0,202	-	0,205	0,210	0,214	0,217	0,219	0,235	0,228	0,230	0,224	0,226
Förmögenhetskonc. topp 1 %	-	19,5	-	-	20,3	-	29,8	26,1	25,3	24,3	24,4	-
Andel med svag ekonomi (%)	3,4	-	3,3	3,7	3,5	3,7	4,0	4,4	4,2	4,5	4,1	4,4
Andel barn 0-17 år med svag ekonomi (%)	2,9	-	2,9	3,8	3,4	2,9	4,1	3,8	3,7	4,3	3,8	4,5
Barn 0-17 år relativ standard (%)	95,0	-	93,7	92,3	92,1	93,8	93,1	93,9	94,8	94,6	93,9	95,4
Marginaleffekt (%)	-	-	-	45,7	46,2	46,0	44,6	42,6	40,7	39,8	39,9	40,4
Ekonomiskt marginaliserade (%)	5,9	6,3	9,8	9,9	9,8	9,9	9,5	9,0	8,9	9,1	9,4	9,8
Andel socialbidragsberoende hushåll	8,3	9,0	9,9	10,3	10,3	9,3	8,2	7,2	6,4	6,0	5,9	5,9

Anm. Förklaringar till nyckeltalen finns tidigare i underbilagan.

Källa: SCB, Finansdepartementets beräkningar